

КОРЕКЦІЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ СУЧАСНИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

CORRECTION OF SPEECH DISORDERS IN PRESCHOOL CHILDREN USING MODERN INTERACTIVE TECHNOLOGIES

У статті визначено, що вербальна діяльність у дошкільному віці є фундаментом формування пізнавального ресурсу, розвитку когнітивної активності, якісного збагачення світогляду, стимулювання та поповнення мовленнєвих навичок дітей. З'ясовано, що діти з мовленнєвими порушеннями зазвичай мають функціональні або органічні ураження центральної нервової системи. Наявність органічного ураження мозку зумовлює те, що такі дошкільники швидко виснажуються та пересичуються будь-яким видом діяльності. Вони характеризуються підвищеною збудженістю, моторною розгальмованістю, дратівливістю, не можуть спокійно всидіти на місці, товчуть щось у руках, совають ногами тощо. Розкрито, що корекція мовлення дошкільників передбачає логопедичну роботу за декількома напрямками і має враховувати не лише вікові можливості, а й необхідність розкриття творчого потенціалу дитини у взаємозв'язку з її мовленнєвою практикою шляхом організації корекційного творчо-мовленнєвого середовища.

Доведено, що застосування сучасних інтерактивних технологій у логопедичній роботі пов'язане з корекцією мовленнєвих порушень і дає можливість забезпечити психологічний комфорт на занятті, активізувати та розвивати психічні функції, підвищити мотивацію та інтерес дітей до діяльності, розвинути фонематичні процеси, вдосконалити граматичну будову мовлення, збагатити та активізувати словниковий запас дитини, розвинути зв'язне мовлення, сприяє активній участі дитини в корекційному процесі.

Цікавий підхід до профілактики порушень мовлення дошкільників пропонують нам ідеї юнганської пісочної терапії (sand-art) та система пісочних ігор – корекційно-розвиваючих. Науково доведено, що під час гри з піском розвивається мовлення і збагачується словниковий запас. На відміну від звичайного малювання пісочна анімація припускає роботу одночасно обома руками. Це сприяє розвитку взаємозв'язку між півкулями головного мозку. Використання інтерактивного обладнання Briolight пропонує чималі можливості для організації інтегрованої діяльності дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями, надає комплексний навчальний, корекційний та виховний ефект.

Ключові слова: мовленнєві порушення, мовленнєвий розвиток, діти дошкільного віку, інтерактивні технології, корекція мовлення,

розвивально-корекційне середовище, інтерактивне обладнання Briolight.

The article determines that verbal activity in preschool age is the foundation for the formation of cognitive resources, the development of cognitive activity, qualitative enrichment of the worldview, stimulation and replenishment of children's speech skills. It has been found that children with speech disorders usually have functional or organic lesions of the central nervous system. The presence of organic brain damage causes such preschoolers to quickly become exhausted and oversaturated with any type of activity. They are characterized by increased excitability, motor retardation, irritability, cannot sit still, pound something in their hands, kick their feet, etc. It was revealed that speech correction of preschoolers involves speech therapy work in several directions and should take into account not only age possibilities, but also the need to reveal the child's creative potential in relation to his speech practice by organizing a corrective creative and speech environment.

It has been proven that the use of modern interactive technologies in speech therapy work is related to the correction of speech disorders and provides an opportunity to ensure psychological comfort in class, activate and develop mental functions, increase children's motivation and interest in activities, develop phonemic processes, improve the grammatical structure of speech, enrich and activate the child's vocabulary, develop coherent speech, promotes the child's active participation in the correction process.

The ideas of Jungian sand therapy (sand-art) and the system of corrective and developmental sand games offer us an interesting approach to the prevention of speech disorders in preschoolers. It has been scientifically proven that while playing with sand, speech develops and vocabulary is enriched. Unlike ordinary drawing, sand animation involves working with both hands at the same time. This contributes to the development of communication between the hemispheres of the brain. The use of interactive equipment «Briolight» offers considerable opportunities for the organization of integrated activities of older preschool children with speech disorders, provides a complex educational, corrective and educational effect.

Key words: speech disorders, speech development, children of preschool age, interactive technologies, speech correction, developmental and corrective environment, interactive equipment «Briolight».

УДК 376-056.2 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.49.6>

Захарова Л.Г.

старший викладач кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Спеціальна освіта сьогодні як ніколи на часі, адже в умовах війни і невизначеності посилилися чинники травматизації дитячої психіки та появи невротичної симптоматики, що негативно позначається на мовленні дітей. Але найбільшої гостроти і поширення набуває проблема порушень дитячого мовлення. В умо-

вах воєнного стану робота фахівців із дітьми з порушеннями мовлення набуває ще більшої актуальності й гостроти, адже ще багато невідомих аспектів додається до нелегкої взаємодії, а характеристика дітей із мовленнєвими порушеннями набуває нових ознак і властивостей.

Діти з порушеннями мовлення становлять найчисельнішу групу серед дітей з особливими освітніми потребами, які характеризуються модально-специфічними закономірностями розвитку. За останніми статистичними даними (2018 р.), понад 50% дошкільників і 17% школярів молодшого шкільного віку мають різноманітні порушення мовленнєвого розвитку (частина з яких до кінця навчання у початкових класах долає ці вади). За різними статистичними даними, на розлади в комунікації (порушення вимови, мовлення) страждає кожен десятий.

Порушення мовлення певним чином негативно позначається на всьому психічному розвитку дитини, відбивається на її діяльності, поведінці, ставленні. Вади мовлення, обмеженість мовленнєвої практики можуть позначитися на формуванні особистості дитини, спричинити специфічні порушення емоційно-вольової сфери, каталізувати розвиток негативних якостей характеру (сором'язливість, тривожність, невпевненість, замкнутість, почуття неповноцінності).

Проблемі корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку в сучасних умовах присвячено праці С. Валявко, В. Калягіної, І. Карабаєвої, Р. Лалаєвої, І. Левицької, А. Лукиної, С. Коноплястої, К. Панасенко, О. Писарчук, Н. Савінової, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тарасун, Е. Фігерredo, Н. Шавліс, К. Шапочки, О. Шевченко та ін.

Сьогодні потребує оновлення звичних підходів до корекційно-розвивальної роботи. Невпинно з'являються нові пристрої для навчання та розвитку. Створюються інтерактивні ігри, симулятори дій, оригінальне інтерактивне обладнання. Перевагою роботи з обладнанням є те, що до нього не треба пристосовуватися дитині. Якщо вона один раз із його допомогою працювала, воно їй знайоме. Його не обов'язково використовувати постійно і витратити час занять для ознайомлення та звикання. Робота з обладнанням може бути органічно вpleтена в уже заплановане і розроблене заняття, а вилучення не впливає жорстко на заплановані цілі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовленнєве спілкування є монолітною умовою розвитку особистості в період дошкільного дитинства. Численними експериментами доведено, що оволодіння діяльністю охоплює такі взаємопов'язані між собою базисні властивості особистості, як ініціативність, активність, свобода вибору й відповідальність. Дитина усвідомлює себе як індивідуальність тоді, коли в змозі здійснити діяльність за власною ініціативою та уявити собі її результати. Це малюк здатний зробити лише завдяки мовленню, яке супроводжує всі види діяльності. Сучасні

діти мають бути соціально та психологічно готовими до школи, адаптованими до життя у кризовому суспільстві.

У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти мовленнєвий розвиток виокремлено в самостійний напрям. За освітньою лінією «Мовлення дитини» складниками змісту роботи з мовленнєвого розвитку дошкільників є: «звукова культура мовлення; словникова робота; граматична правильність мовлення; зв'язне діалогічне і монологічне мовлення» [1, с. 12]. Отже, для успішного навчання та розвитку цілісної особистості необхідно своєчасно розвинути мовлення дитини, що передбачає комплексне розв'язання низки завдань, основними з яких є виховання звукової культури мовлення, розвиток словникового запасу, розвиток граматики.

Але сьогодні однією з найбільш актуальних проблем є збільшення кількості дітей із різними мовленнєвими порушеннями. За останнє десятиліття в Україні склалася демографічна ситуація, для якої характерне «зменшення кількості народжуваних здорових, фізично зрілих та інтелектуально спроможних дітей» [2, с. 36].

Відомо, що мовлення у своєму розвитку проходить певні етапи. На кожному з етапів елементи мовленнєвої системи формуються у певній закономірності. Однак якщо ці закономірності порушуються, мовленнєва система дитини формується непослідовно і, як наслідок, призводить до мовленнєвих порушень, виправити які може виключно фахівець.

Мовленнєві порушення – збірний термін для позначення «відхилень від мовленнєвої норми, які повністю або частково перешкоджають мовленнєвому спілкуванню і обмежують можливості соціальної адаптації дитини. Як правило, вони зумовлені відхиленнями в психофізіологічному механізмі мовлення, не відповідають віковій нормі, самостійно не долаються і можуть істотно вплинути на подальший психічний розвиток дитини» [3, с. 16]. Для їх позначення фахівцями використовуються різні, не завжди взаємозамінні терміни: «розлади мовлення», «дефекти мовлення», «недоліки мовлення», «недорозвинення мовлення», «мовленнєва патологія», «мовленнєві відхилення», «вади мовлення».

Слід зауважити, що до дітей із порушеннями мовлення належать діти з психофізичними вадами різної вираженості, що викликають розлади комунікативної і пізнавальної функцій мовлення. Від інших категорій дітей з особливими потребами їх відрізняють нормальний біологічний слух, зір і повноцінні передумови інтелектуального розвитку. Виокремлення цих диференціюючих ознак необхідне для їх відмежування від мовленнєвих порушень, що відзначаються у дітей з «олігофренією, затримкою психічного розвитку, сліпих і слабозорих,

глухих та туговухих, дітей із раннім дитячим аутизмом» тощо [4, с. 11].

Серед причин, що викликають порушення мовлення, розрізняють біологічні та соціально-психологічні. Так, біологічними причинами розвитку мовленнєвих порушень є патогенні чинники, що впливають, головним чином, у період внутрішньоутробного розвитку і пологів (гіпоксія плоду, родові травми тощо), а також у перші місяці життя після народження (мозкові інфекції, травми тощо). Мовленнєві порушення, що виникли під впливом одного з патогенних чинників, самі по собі не зникають і без спеціально організованої корекційної логопедичної допомоги можуть негативно позначитися на всьому подальшому розвитку дитини.

Сьогодні в Україні нараховується 60–70% дітей, які йдуть до школи та мають мовленнєві порушення. Нерідко трапляються такі ситуації, коли про рівень розвитку дитини, її готовність до шкільного навчання резюмують із того, якою мірою вона в дошкільному віці опанувала елементи грамоти: які або скільки літер знає, чи вміє читати склади, слова, чи вміє впізнавати і відтворювати у словах звуки тощо. Варто зазначити, що порушення мовлення у дошкільнят мають здатність до патологічного закріплення, що призводить до різних стійких помилок як в усному мовленні, так і на письмі. Ураховуючи, що мовленнєвий розвиток дитини продовжується ще й під час шкільного навчання, вони можуть «спричинити різноманітні стійкі порушення у засвоєнні шкільних знань, насамперед із предметів мовного циклу: читання, письма, рідної мови» [5, с. 37]. Принагідно зазначимо, що порушення читання та письма розглядаються як результат недостатньої підготовленості ранніх ступенів мовного розвитку до переходу на наступні його рівні, тобто як результат недорозвинення усного мовлення.

Цілком очевидно, що своєчасне виявлення фонетичних порушень у дошкільників та надання їм допомоги здатне попередити прояв у них дисграфії і дислексії. Таким чином, для правильної організації процесу навчання надзвичайно важливо ще у дошкільному віці своєчасно визначити ті диференційні ознаки, що призводять у подальшому до порушень читання, а також поглиблено вивчити особливості їх утворення.

Складність цього питання також полягає й у тому, що контингент дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими розладами доволі неоднорідний. Серед них є діти з більш тяжкими вадами мовлення (алалією, дизартрією, діти з поліморфною дислалією та ринолалією, що супроводжуються загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ)), а також із більш легкими мовленнєвими порушеннями

(дислалією та стертими формами дизартрії, ускладнені фонетико-фонематичним недорозвитком (ФФНМ) та нерізко вираженим загальним недорозвитком мовлення (НЗНМ)).

Пріоритетним напрямом сучасних наукових досліджень корекційної педагогіки є робота з дітьми дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Недоліки мовленнєвого становлення малюка сповільнюють когнітивний розвиток у навколишньому світі, виступають інгібіторами оволодіння знаннями, нівелюють спілкування з однолітками і дорослими, перешкоджають висловленню власних думок, негативно позначаються на формуванні емоційно-пізнавальної сфери та «Я-концепції».

Модернізація освітньої галузі, що відбувається на сучасному етапі, передбачає запровадження конструктивно нових підходів до організації навчально-виховної роботи дошкільних установ, особливо таких, що мають корекційно-розвивальну спрямованість. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 240/165 від 08.06.2018, у закладах дошкільної освіти для дітей із мовленнєвими порушеннями функціонують групи для дошкільників, які досягли дворічного віку [7].

Тому в процесі навчання й виховання дітей із мовленнєвими порушеннями у спеціальних дитячих садках і логопедичних групах при масових дитячих садках вирішують ті самі завдання, що визначені програмами масових дитячих садків у галузі фізичного, розумового, естетичного і морального розвитку дітей. Як правило, після закінчення підготовчої групи дитячого садка діти з мовленнєвими порушеннями продовжують навчатися або в масових, або у спеціальних школах для дітей із важкими розладами мовлення.

Сучасна система виховання й навчання дітей із мовленнєвими порушеннями не в усіх випадках відповідає можливостям дітей з указаними відхиленнями у розвитку. Це свідчить про необхідність комплексного дослідження означеної проблеми, потребує розроблення адекватних методів діагностики та корекції виявлених порушень мовленнєвого розвитку дошкільників і вимагає пошуку нових шляхів розвитку комунікативних навичок уразливих дітей. Адже кожен фахівець даної царини знає, що лікувати необхідно хвору людину, а не лише її мовлення.

Згідно з Конвенцією ООН про права дитини та «Етичним кодексом психолога», основною «метою психологічної діагностики, корекції і супроводу є захист інтересів дитини, забезпечення подальшої соціалізації, індивідуалізації навчального процесу, нормального розвитку емоційно-вольової сфери зростаючої особистості» [8, с. 77].

Підкреслимо, що «суб'єктом корекційної освіти, на який спрямоване вивчення, вихо-

вання, навчання й корекційна психолого-педагогічна допомога, є особистість дитини з порушеннями мовлення». Корекція є специфічним і дуже важливим завданням спеціальних закладів, оскільки від якості корекційно-виховної роботи залежить успішність розвитку компенсаторних процесів.

Корекція – це здійснення психолого-медико-педагогічних заходів із метою усунення відхилень у психофізичному та індивідуальному розвитку й поведінці, схильності до залежностей та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки, формування соціально корисної життєвої перспективи [4, с. 165]. Корекційна робота пов'язана з навчанням і вихованням дітей і пронизує всю систему діяльності спеціальних закладів. Корекційна робота найефективніша, якщо вона побудована на зрозумілому, доступному (але не надто полегшеному) змістовному матеріалі, коли діти усвідомлюють важливість його засвоєння.

У роботі над подоланням мовленнєвих порушень у дітей існує необхідність розвитку дрібної та артикуляційної моторики; почуття ритму; збагачення комунікативного досвіду; формування навичок вимови; удосконалення лексичних і граматичних засобів мовлення. У ході вивчення наукових джерел із теми дослідження та здійснення аналізу складників мовленнєвої поведінки дітей ми дійшли висновку, що чимало науковців розглядають корекцію мовлення як формування або виправлення звуковимови, проте наша позиція ширша, оскільки образне мовлення, висловлювання, формулювання понять – це все лежить у площині, на яку має безпосередній вплив чимало різних сучасних засобів, серед яких вагоме місце займають інтерактивні технології.

Сучасні вітчизняні дослідники (Т. Дичок, С. Глеваська, О. Лисенко) розкривають корекційні можливості техніки піскової терапії у логопедичній роботі з дошкільниками як ефективного методу набуття комунікативного досвіду дитини із загальним недорозвитком мовлення. «Пісочна терапія» (терапія з використанням піску). Пісок – це унікальний «сенсорний матеріал, дуже гарний матеріал для експериментування та чудове предметно-ігрове середовище». Ігри з піском – «одна з найбільш звичних і улюблених справ для дітей, а разом із тим – ключ до відкриття доступу до вербальних рівнів психіки. У пісочниці формується «мануальний інтелект» дитини, розвивається дрібна моторика, відбувається пальчикова диференціація і, як наслідок, розвивається та коригується мовлення. Пісочна терапія допомагає встановити контакт із дитиною, під час роботи з піском малюк не боїться помилитися, тож малювання піском можна використовувати в корекційно-розвивальній роботі з дітьми, які

мають порушення мовленнєвого розвитку, починаючи з трьох років.

У досвіді нашої роботи є використання інтерактивної підлоги Briolight S та пристрою розвитку дрібної моторики, психолог використовує інтерактивну пісочницю, логопед-дефектолог – інтерактивну панель. Усі вони «будують власну діяльність, орієнтуючись не тільки на свої завдання, але і на завдання суміжних фахівців» [6, с. 42].

Інтерактивна пісочниця Briolight [6].

Приклади вправ для розвитку мовлення дітей із різними порушеннями. Одну і ту саму вправу фахівець може використовувати для вирішення різних завдань. Наведені нижче модифікації вправ можуть бути застосовані у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектру, з розумовою відсталістю, ЗПР, ЗНМ, дизартрією, заїканням:

Вправа «Пальчики». Доторкнутися по черзі кожним пальчиком до піску, та промовити віршик:

«Раз, два, три, чотири, п'ять – вийшли пальчики гулять.

Раз, два, три, чотири, п'ять – починаєм працювати!»

Вправа «Сліди слоненят».

Діти кулачками і долонями із силою натискають на пісок, залишаючи сліди. Промовляють: «Туп, туп, туп» (сліди можуть бути будь-чий, можна використовувати пальчики, палички, тощо).

Вправа «Коник-стрибунець».

Кінчиками пальців дитина ударяє по поверхні піску, рухаючись у різних напрямках. Промовляємо: «Стриб-скок» (можна ускладнювати гру, задаючи напрямок або пропонуючи стрибнути вище чи нижче).

Вправа «Біжать жучки, павучки».

Дитина рухає всіма пальцями. Імітуючи рухи комах; можна повністю занурити руки в пісок. Пальці зустрічаються – «жучки вітаються».

Так, у практиці логопеда-дефектолога ефективно застосовувати інтерактивну підлогу Briolight [6].

Наприклад, заняття «Тварини».

Для дітей із ЗНМ I рівня:

Завдання. Назви тварину (двоскладові слова з відкритими складами). Просимо дитину повторити за дорослим назву тварини та знайти її тень. Назви тварину (двоскладові слова з одним закритим складом). Просимо дитину повторити за дорослим назву тварини та знайти її тень (качка, білка, мавпа, мишка) [6, с. 75].

Для дітей із ЗНМ II–III рівнів:

Назви тварину та класифікуй її (дика тварина, домашня тварина, домашній птах). Назви частини тіла у заданій тварини.

Опиши за схемою цю тварину. Назви, де знаходиться заданий звук у слові (на початку,

всередині або в кінці слова). Назви перший або останній звук у слові. Назви послідовно всі звуки у слові. Скільки звуків у слові? Скільки голосних звуків? Скільки приголосних звуків? Називаємо зображення, але із запропонованих слів називаємо деякі з помилок. Просимо дитину плеснути в долоні, коли слово промовляю неправильно [6, с. 77].

Наприклад, заняття «Звуки звірів».

Для дітей із ЗНМ I рівня, із сенсомоторною алалією, із затримкою психічного та розумового розвитку. Повтори слово по складах. З'єднай однакові малюнки. Зімітуй голос тварини: «Скажи, як ведмідь». Зімітуй поведки тварини: «Пройди, як лисичка» [6, с. 79].

Для дітей із ЗНМ II–III рівнів:

Назви тварину та класифікуй її (дика тварина, домашня тварина, домашній птах). Назви (покажи) частини тіла у заданій тварини. Опиши за схемою цю тварину. Назви перший або останній звук у слові. Назви послідовно всі звуки у слові. Скільки звуків у слові? Скільки голосних звуків? Скільки приголосних звуків? Називаємо зображення, але із запропонованих слів деякі з помилок. Просимо дитину плеснути в долоні, коли слово промовляємо неправильно [6, с. 81].

Назви ласкаво тварину (заєць – зайчик). Назви самця, самицю, малюка (заєць – зайчиха – зайченя). Склади речення із заданим словом.

Вигадай оповідання зі словом.

Технологічна родзинка:

Завдання буде виконати легше, якщо перед тим дитина мала досвід роботи з подібними завданнями: називала звуки в слові, описувала тварину за схемою тощо.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, дошкільники з порушеннями мовлення – це діти, що мають відхилення в розвитку мовлення за нормального слуху та збереженого інтелекту. Визначено, що порушення мовлення різноманітні, вони можуть проявлятися в порушенні вимови, граматичного ладу мовлення, бідності словникового запасу, а також у пору-

шенні темпу і плавності мови. Порушення мовлення становлять цілий комплекс взаємозумовлених проявів, подолання яких можливе за умови систематичної корекції всіх її компонентів. Виявлено, що важливою дидактичною умовою побудови ефективного корекційного процесу з дітьми із мовленнєвими порушеннями є використання сучасної інтерактивної технології Briolight, здатної в системі відпрацювати психологічні травми дітей із мовленнєвими порушеннями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / О.М. Байер та ін. ; наук. кер. Т.О. Піроженко. Київ, 2021. 38 с.
2. Брушневська І.М. Діагностика психомовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Луцьк : Терен, 2019. 68 с.
3. Галанов О.С. Психічний і фізичний розвиток дитини від трьох до п'яти років : посібник для працівників дошкільних освітніх закладів і батьків. Харків : Ранок, 2019. 78 с.
4. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 424 с.
5. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід : посібник на допомогу дошкільним працівникам / авт.-упор. Л.В. Калуська, М.В. Отрошенко. Мандрівець, 2020. 110 с.
6. Опис продуктів ТМ BRIOLIGHT. URL: <https://briolight.com/ru/> Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів : навчально-методичний посібник / за заг. ред. М.А. Порошенко та ін. Київ, 2018. 252 с.
7. Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 08.06.18 № 609. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/61107/.
8. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 2–11.